

5. PŘEROZDĚLOVACÍ POLITIKA

1. Rozdělení důchodu ve společnosti

V tržních ekonomikách dochází k **nerovnoměrnému rozložení důchodů** mezi jednotlivci. Tyto rozdíly v důchodech mezi jednotlivci mají **příčinu v rozdílném bohatství** domácností (rozdíly ve vlastnictví půdy a kapitálu) a v **rozdílu ve mzdách** (rozdílná hodnota lidského kapitálu). **Rozdíly** ve vybavení jednotlivců fyzickým a lidským kapitálem tak **způsobují** jejich **důchodovou nerovnost**. Původní rozdělení důchodů ve společnosti je tak **kombinací vlivů**, které jednatlivec **nemůže ovlivnit** (dědictví, rodinný původ,) a faktorů, které **ovlivnit může** (vlastní úsilí, snaha o sebevzdělávání).

Bohatství chápeme jako zásobu statků – aktiv, které má jednatlivec, jeho rodina, firma k dispozici. Důchod si můžeme představit jako přítok do zásoby bohatství.

Přerozdělovací (redistribuční) politika se pak **snaží změnit toto původní** rozdělení důchodů. Její existence v rámci hospodářské politiky je **ospravedlňována** argumenty, že výchozí rozdělení důchodů může vést k **sociálním tvrdostem**. Integrální součástí přerozdělovací politiky je **podpora příjmů chudých domácností**.

2. Charakteristika rozložení příjmů v ČR

Běžné příjmy	1775
Náhrady zaměstnancům	974
Mzdy a platy	734
-ve vládním sektoru	129
-v ostatních sektorech	605
Sociální příspěvky zaměstnavatelů	240
Příjmy ze samozaměstnání	336
Důchody z vlastnictví	96
Sociální dávky	293
Ostatní běžné přijaté transfery	76

Běžné výdaje	558
Sociální příspěvky	361
Běžné daně z důchodu a jmění	108
Ostatní transfery	89

Disponibilní důchod	1217
Spotřeba	1141
Úspory	76

Příjmy domácností ČR, 2001 – MF ČR; Makroekonomická prognóza

3. Nerovnosti v důchodech

Hlavní podíl na důchodech z výrobních faktorů představují mzdy.

Determinace mezd:

- **Kompenzující rozdíly ve mzdách** = rozdíl ve výši mezd vyplývající z vyrovnávání nepeněžních charakteristik různých profesí
- **Rozdílná hodnota lidského kapitálu** = (lidský kapitál představuje akumulaci investic do pracovní síly) je určovaná především rostoucí hodnotou kvalifikace; vzdělání se vyplácí
- **Talent, úsilí, náhoda**; jaký je poměr?
- **Alternativní pohled na vzdělání – signalizace schopností**; jaký je poměr získaných schopností a signalizace?
- **Ekonomie superhvězdy** = fenomén vítěz bere vše.
- **Diskriminace** = diskriminace vzniká tehdy, pokud trh nabízí různé příležitosti podobným jedincům, kteří se liší pouze rasou, pohlavím věkem nebo jinými osobními vlastnostmi; diskriminace ze strany zaměstnavatelů a zákazníků
- **Srovnatelná hodnota** = doktrína, podle níž by povolání považovaná za srovnatelná měla být placena stejně.

Tabulka: Příčiny nerovností

Rozdíly ve mzdách	Rozdíly v bohatství
<ul style="list-style-type: none">• rozdíly v dovednostech – nestejná kvalifikace pracovní síly• nerovné příležitosti• nezpůsobilost a diskriminace• nezaměstnanost a stáří• nerovnost v pracovním důchodě• intenzita práce• rozdíly v ohodnocení povolání• rozdíly ve vzdělání.	<ul style="list-style-type: none">• nerovnosti v důchodech• dědictví• rozdílný sklon k úsporám• rozdílná přejímání rizika

4. Měření nerovností

Základní otázky:

- Jaká míra nerovnosti existuje v naší společnosti?
- Kolik lidí žije v chudobě?
- Jaké problémy vznikají při měření nerovnosti?
- Jak často lidé přecházejí z jedné příjmové skupiny do druhé?

Při zkoumání přerozdělovacích procesů je potřebné od sebe **odlišit důchod a bohatství**. **Důchod představuje příjem získaný během určitého období**. Skládá z mezd, dividend, úroků, pronájmů sociálních dávek a podobných transferových příjmů od vlády či jiných subjektů.

Nástroj k měření celkové úrovně nerovností v ekonomice představuje **Lorenzova křivka**. Tato křivka **popisuje rozdělení důchodů** mezi jednotlivými domácnostmi. Na vodorovné ose jsou domácnosti a na horizontální ose jejich podíl na celkovém důchodu ve společnosti. **Přímka pod úhlem 45 stupňů představuje dokonale** rovnostářské rozdělení důchodů, kdy každá domácnost dosahuje stejného příjmu. **S posunem křivky doprava se zvyšuje** důchodová **nerovnost** v dané ekonomice.

Bohatství tvoří hodnota čistých aktiv, tedy majetek snížený o hodnotu dluhů. Stejně tak bychom mohli zakreslit **Lorenzovu křivku pro rozdělení bohatství** pro jednotlivé domácnosti v ekonomice. Při srovnání rozdělení bohatství (majetku) v jednotlivých zemích platí, že **rozdíly v bohatství jsou daleko vyšší než rozdíly v důchodech**. Alternativním nástrojem zachycení důchodové nerovnosti jsou **statistiky rozdělující domácnosti do jednotlivých kvantilů**, popisujících rozložení důchodů ve společnosti.

Giniho koeficient = je mírou nerovnosti odvozenou od Lorenzovy křivky. Udává vztah mezi velikostí plochy mezi skutečnou a nivelizovanou Lorenzovou křivkou na jedné straně a celkovou plochou pod nivelizovanou Lorenzovou křivkou na straně druhé. Proto může nabývat hodnot od nuly (v případě absolutní nivelizace příjmů) do jedné (v případě, že veškeré příjmy získá jedna domácnost). Tedy platí, že růst Giniho koeficientu indikuje růst důchodové nerovnosti. Je třeba si uvědomit, že pro každou hodnotu Giniho koeficientu uvnitř intervalu existuje nekonečné množství možností průběhu Lorenzovy křivky.

Co je to **sociální spravedlnost**????

5. Chudoba

Otázka, zda existuje nějaká **optimální míra nerovnosti**, o kterou by měl stát pomoci přerozdělovacích mechanismů usilovat.

Hlavním cílem přerozdělovací politiky ve většině zemí je **boj proti chudobě**. Pro hospodářskou politiku většiny vyspělých zemí je nepřijatelná situace, kdy by část společnosti měla žít v **totální bídě**. Proto se v nich definuje tzv. **hranice chudoby**, která představuje úroveň příjmu podle počtu členů domácností a jestliže jí domácnost nedosáhne je klasifikována **jako žijící v chudobě** a má obvykle nárok na **nějakou sociální dávku**. V zásadě **neexistuje definice chudoby** a obvykle je chudá domácnost definována jako taková, která nedosahuje oficiálně stanovené hranice životního minima. **Míra chudoby** v ekonomice, pak představuje podíl domácností žijících pod hranicí chudoby na celkovém počtu domácností. Vymezení pojmu chudoby je **problematické a nejednoznačné**. Je nutno odlišit situace, kdy někdo spadá **do kategorie chudý** podle oficiální statistiky a situaci, kdy se někdo **cítí chudý subjektivně**. Může existovat několik definic chudoby, asi nejrozšířenější je definice chudoby jako nízké životní úrovně, která způsobuje **určitou deprivaci** ve způsobu života.

6. Přístupy k přerozdělování

Základní otázkou přerozdělovací politiky pak **představuje míra ovlivnění původního rozdělení příjmů ze strany státu**. V historii přerozdělovací politiky se k tomuto problému vyvinulo **několik přístupů**. Řada občanů a politiků je toho názoru, **že zvyšování příjmových rozdílů** mezi chudými a bohatými je **škodlivé**, protože vede **k růstu** sociálního a společenského **napětí** a potenciálnímu neklidu, bouřím a revolucím. V praktické hospodářské politice nám výslednou sílu a podobu přerozdělovacích procesů ovlivní především to, jaká je **aktuální politická situace** a v rámci ní **konsensus ohledně míry přerozdělovacích procesů**. Významnou úlohu hrají v tomto procesu historické, kulturní, náboženské a sociální specifika jednotlivých zemí a jejich náhled na zodpovědnost jedince za vlastní osud.

Z logiky fungování tržního mechanismu vyplývá **základní dilema** přerozdělovací politiky. Jestliže vláda **zvyšuje míru přerozdělovacích procesů** a snaží se tak snižovat rozdíly v příjmech domácností, **mění chování tržních subjektů**, deformuje tržní pobídky a snižuje efektivitu alokace zdrojů v ekonomice. Jestliže bychom nazvali politiku snižování rozdílů v důchodech cílem **sociální spravedlnosti**, vláda se ocitne při provádění přerozdělovací politiky v **konfliktu mezi cíli hospodářské efektivnosti a sociální spravedlnosti**. Problém představuje, **jakým způsobem měřit rovnost**. V praxi se za opatření vedoucí k rovnosti považuje opatření, které snižuje míru nerovnosti ve společnosti, případně přesouvá zdroje od chudých k bohatým.

7. Nástroje přerozdělovací politiky

Přerozdělovací procesy se v hospodářství uskutečňuje **pomocí celé řady institucí a nástrojů**. Pomíjíme to, že stát může pomocí celé řady nástrojů ovlivnit i původní rozdělení důchodů ve společnosti. Nejdůležitějším nástrojem přerozdělovací politiky je **státní rozpočet**, který k jejímu aktivnímu provádění využívá **jak příjmovou tak výdajovou stránku**. Nejvýznamnějšími nástroji jsou následující:

- **Sociální zabezpečení** – je široký pojem, který v sobě zahrnuje celou řadu sociálních programů. Nejdůležitějšími jsou systémy kvazipojištění jako jsou: pojištění nezaměstnanosti, pojištění nemocenské, důchodové pojištění. Jde v zásadě o přesun příjmu od pracujících, zdravých a produktivních k nezaměstnaným nemocným a důchodcům.
- **Progresivní zdanění příjmů** – progresivní zdanění příjmů má za důsledek vyšší mezní daňové sazby pro vysokopříjmové domácnosti a při předpokladu plateb sociálních dávek ze státního rozpočtu podporuje nízkopříjmové domácnosti.
- **Zákonná minimální mzda** - někdy se jako nástroj přerozdělovací politiky obhájí využití minimální mzdy. Zastánci tohoto nástroje na ni pohlížejí jako na nástroj, který vládu nic nestojí. Ovšem mezi ekonomy není jednoznačná shoda na minimální mzdu jako nástroj zvýšení mezd pracovníků s nízkými příjmy.
- **Transfery v naturáliích** – transfery poskytované chudým ve formě statků namísto v penězích. Příznivci transferů v naturáliích obhájí jejich použití tím, že zajistí aby chudí využili státní pomoc na žádoucí statky a nikoliv například na alkohol či cigarety. Odpůrci naturálních dávek argumentují tím, že jsou ponižující a že chudé domácnosti tuší nejlépe co nejvíce potřebují

Jedno ze základních dilemat. Přerozdělování hotovostních peněz versus přerozdělování naturálií.

Problematika skrytého přerozdělování ...dotace, kvóty, městská doprava; I **bydlení** je formou přerozdělovací pomoci

Sociální pojištění se od podpory trochu liší a to především tím, že jednotlivé plnění účastníků tak trochu záleží na tom, co do systému zaplatili ve formě pojistného, i když taky ne úplně, protože tam existuje taky celkem slušná míra přerozdělování

Negativní daň z příjmu: zastánci tvrdí, že byl administrativně méně náročný a daleko více pružný a ponižující než systém současný.

Jak efektivní je současný systém sociální podpory při snižování chudoby?

8. Stát blahobytu

Přerozdělovací politika se stala **základním prvkem státu blahobytu**. Počátky koncepce státu blahobytu je možné identifikovat v **sjednoceném Německu** pod vládou kancléře Otto von **Bismarcka**, který v letech 1880-1881 zavedl systém povinného pojištění zaměstnanců proti nemoci a úrazů jakož i omezený systém **důchodového pojištění pro staré a práce neschopné**. Tento krok představoval první pokus rozšířit systém sociální péče na širší vrstvy než pouze na ty úplně nejchudší.

V **Británii** byly před přijetím sociálních zákonů v třicátých letech přijat Zákon o důchodech (Old Age Pensions Act, 1908) a Zákon o národním pojištění (National Insurance Act, 1911). Další inspirací bylo **Švédsko**, které v roce 1915 zavedlo všeobecné důchodové pojištění. Důchody se vyplácely všem osobám starším šedesáti sedmi let.

Tento systém byl postupně **kopírován a rozšiřován i v dalších zemích** zejména po první světové válce a představoval **odklon sociální péče od tradičních soukromých institucí** (rodina, sousedi, charita a církve) a **přenos odpovědnosti na bedra státu**. Širší aplikace principů státu blahobytu spadá především **do období po druhé světové válce**, systém je charakteristický **sociálními jistotami a vysokým stupněm přerozdělování**. Nejvíce se koncepci státu blahobytu blíží **Švédsko**, prvky tohoto systému je však možno identifikovat **v řadě dalších zemí**.

Principy státu blahobytu:

- zajištění plné zaměstnanosti (rekvalifikace, podpory, aktivní politika na trhu práce)
- sociální rovnost (solidární mzdová politika)
- veřejné služby (široký veřejný sektor poskytující bohaté zdravotní a sociální služby)
- sociální jistoty
- vysoký stupeň přerozdělování

Nejčistším příkladem státu blahobytu představuje Švédsko. Švédsko je relativně malá země, která se **pokusila spojit tržní systém s rozsáhlými státními přerozdělovacími procesy**. Největší rozvoj dosáhla tato doktrína po druhé světové válce. Postupem času **vystoupaly veřejné výdaje ve Švédsku na 60% HDP**. Charakteristické pro tuto zemi jsou vysoká kvalita života, vysoká odborová organizovanost a vysoké daňové sazby.

Výsledky aplikace státu blahobytu v švédských podmínkách **není snadné jednoznačně interpretovat**. Na jedné straně vysoce **propracovaný a kvalitní veřejný sektor** způsobují, že Švédsko celosvětově vyniká ve vzdělanosti a v zdravotním stavu obyvatelstva. Na druhé straně vysoká míra zdanění se projevuje v poklesu pracovní iniciativy a výkonnosti švédské ekonomiky a v posledních letech k **poklesu sklonu k úsporám a k odlivu kapitálu a mozků** do zahraničí.

Základní vývoj ve státech blahobytu v šedesátých a sedmdesátých letech byl charakterizován následujícími skutečnostmi (Duben, R. 1994)

- **veřejné výdaje rostly rychleji než národní důchod** a tím v těchto zemích rychle rostl i veřejný sektor
- **výdaje na sociální sféru představovaly rozhodující část veřejných výdajů** a rostly mnohem rychleji než celkové veřejné výdaje, takže růst veřejných výdajů ve vztahu k národnímu důchodu je téměř jednoznačně vysvětlován růstem výdajů na sociální sféru
- **veřejné příjmy držely více méně krok s veřejnými výdaji až do začátku** nebo spíše do poloviny sedmdesátých let.
- **chronické deficity státního rozpočtu** (rozsáhlé, strukturální, vedoucí do veřejného zadlužení, přesun břemena na příští generace, ztráta akceschopnosti státního rozpočtu, ztráta možnosti provádět aktivní politiku)

Pro stát blahobytu je charakteristické, že vláda má **velmi silnou moc k prosazení svých cílů**. Jedná se tedy o kombinaci **silné vlády v demokratickém systému**. Toto posílení státu bylo **motivováno snahou** dosáhnout **sociálních cílů**. Filozofie budování státu blahobytu je **odlišná od liberálních koncepcí**, které pro optimální dosahování veřejných zájmů považují svobodnou volbu jednotlivců. Zastánci státu blahobytu argumentují, že v moderních ekonomikách **je nutné státní moci k prosazení a ochraňování celospolečenských zájmů**. Argumentují, že současné společnosti a ekonomiky mají daleko do ekonomik klasického kapitalismu devatenáctého století.

Kritici státu blahobytu varovali, že v souladu s varováním liberálů hrozí v případě takového masivního prorůstání státu do ekonomiky **riziko ztráty svobody** a příklonu k autoritářským **nedemokratickým režimům**. Vývoj v zemích jako jsou Švédsko či Norsko vyvrátil tuto domněnku, protože v těchto zemích jsou ukázkovými zeměmi parlamentních demokracií a jsou tam taky vysoce respektována lidská a politická práva i s vysokými podíly veřejných výdajů na HDP. **Stát blahobytu tak stojí v současnosti před významným dilematem**. Na jedné straně neúměrně **vzrůstá daňové zatížení** jeho obyvatel, kteří již odmítají neustálé zvyšování již tak vysokých daní, na straně druhé se **nechtějí vzdát výhod a předností**, které tento systém nabízí.

9. Problémy přerozdělovací politiky

Významný problém spojený s přerozdělovacími programy určenými na boj proti chudobě je skutečnost, že často tyto programy mohou u jejich příjemců vytvořit **psychologii závislosti**, kdy nízkopříjmové domácnosti si zvyknou na skutečnost, že jejich životní úroveň je **zvyšována sociálními dávkami a ztrácejí motivaci snažit se zlepšit své postavení, vzdělávat se a aktivně hledat práci**. Vzniká tak **kultura závislosti na sociálním systému státu**, která může v některých sociálních vrstvách představovat **převládající životní styl**. Může nastat i situace, kdy samotný systém sociálních dávek **je příčinou zahálky** sociálně slabých vrstev obyvatelstva.

Přerozdělovací politika také **mění pobídky v ekonomickém systému**. Silná přerozdělovací politika **vede k potlačení ochoty nízkopříjmových domácností hledat si práci** a podporuje takové chování, **které vytvoří nárok na vyplácení dávek**. Podstatné je, že téměř každý přerozdělovací program **má své nezamýšlené vedlejší účinky**.

10. Sociální politika v ČR

V České republice do **sociálního pojištění** patří:

- **sociální důchodové pojištění** (kryje riziko dlouhodobé pracovní neschopnosti – v důsledku stáří nebo invalidity)
- **sociální nemocenské pojištění** (kryje riziko krátkodobé pracovní neschopnosti)
- **pojištění nezaměstnanosti** (kryje riziko nezaměstnanosti)

Sociální pojištění je financováno prostřednictvím státního rozpočtu. Pojistné vybrané od pojištěných (zaměstnanců, OSVČ) a příspěvky zaměstnavatelů jsou příjmem státního rozpočtu, ze kterého jsou pak vypláceny **dávky sociálního pojištění**. Z důchodového pojištění je jako dávka vyplácen důchod starobní, částečný invalidní, plný invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí. Z nemocenského pojištění je jako dávka vypláceno nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, podpora při ošetřování člena rodiny, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Z pojištění nezaměstnanosti se vyplácejí dávky v případě vzniku nezaměstnanosti osoby.

V ČR je **povinné zdravotní pojištění** odděleno od pojištění sociálního, odděleno je i jeho financování organizované prostřednictvím zdravotních pojišťoven (VZP a další např. oborové zdravotní pojišťovny). V rámci tohoto povinného zdravotního pojištění jsou kryty náklady na potřebnou zdravotní péči, jejíž rozsah je stanoven zákonem o všeobecném zdravotním pojištění.

Pojistné na zdravotní pojištění platí pojištěnci (zaměstnanci, OSVČ, ostatní osoby z titulu občanství ČR nebo trvalého pobytu v ČR), dále pojistné platí zaměstnavatelé za osoby, které zaměstnávají, a za některé další stanovené osoby platí pojistné stát (jsou to např. nezaopatřené děti, důchodci, osoby na mateřské dovolené, uchazeči o zaměstnání, osoby konající službu v ozbrojených silách, osoby ve vazbě, ženy v domácnosti pečující o dítě do věku 7 let nebo o dvě a více dětí do 13 let, osoby pečující o těžce zdravotně postiženou osobu, a další).

Sazby: Sociální pojištění: **34%** (8% zaměstnanec; 26% zaměstnavatel)

Zdravotní pojištění: **13,5%** (9% zaměstnavatel; 4,5% zaměstnanec)

Skladba sociálního pojištění:

(26% : 4,4% : 3,6% na důchodové pojištění, nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti)

11. Zhodnocení

Rozdělení důchodu a spotřeby v tržní ekonomice **odráží výchozí vybavení zděděným nadáním a bohatstvím** a současně velký počet rozmanitých faktorů, jako jsou diskriminace, úsilí, zdraví a štěstí. **Konečná podoba přerozdělovací politiky** pak má v konečném důsledku většinou **podobu společenského konsenzu**, který je odvislý od konkrétní politické a ekonomické situace dané země. Zásadním **problémem** přerozdělovací politiky **jsou neefektivita spojené s jejím prováděním**, kdy vysoká míra přerozdělování v ekonomice může **omezovat ochotu obyvatel pracovat a podnikat a potlačuje pobídky k práci**. Systém vyplácení sociálních dávek trpí **neefektivitou a nízkou účinností**. Zajímavým návrhem v souvislosti s přerozdělováním **je nahrazení nepřehledného a překrývajícího se systému sociálních dávek principem záporné příjmové daně**, kdy by nízkopříjmové domácnosti by ze svých příjmů **platili negativní daň**. Takovýto systém by zjednodušil a zprůhlednil celý systém podpory nízkopříjmových domácností a byl by systémovým opatřením protože by mohl fungovat v rámci systému výběru daní a **odpadly by instituce** zabývající se výplatou sociálních dávek.